

Focus: Rehabilitatie van daders 18-25 jaar oud

Januari 2021

Inleiding

In het algemeen verwijst rehabilitatie naar de idee bepaalde individuen door middel van strafrechtelijke maatregelen niet hervallen in het plegen van misdrijven. Op die manier worden individuen opnieuw genormeerd. Het doel van revalidatie is om individuen te empoweren en dus in staat zijn om op eigen kracht op te treden als verantwoordelijke burgers.

“Rehabilitatie van delinquenten tussen 18 en 25 jaar” verwijst naar acties die zijn opgezet om delinquenten te helpen, bij vrijlating uit de gevangenis of op het einde van een alternatieve justitiële maatregel, bij de (her)integratie in de samenleving. We kiezen voor de leeftijdscategorie van 18 tot 25 en noemen deze hierna “jeugd”.

Deze specifieke groep vereist een specifieke behandeling omdat de vrijheidsstraf vaak weinig invloed heeft op het voorkomen van recidive, indien er sprake is van een multi-problematische situatie, zoals: zeer laag opleidingsniveau, beperkte werkervaring of een problematische houding op het werk, aanzienlijke schulden, huisvestingsproblemen, drugs- en/of alcoholgebruik, een gevoel van afwijzing en wantrouwen ten opzichte van instellingen, enz.

De overgang van de gevangenis naar de buitenwereld kan erg moeilijk zijn en sommigen kunnen zich "overweldigd" voelen. Het is dan belangrijk om hierop te anticiperen en deze mensen te begeleiden. Het zou het beste zijn om vrijheidsstraffen te vermijden en meer de nadruk te leggen op een educatieve dimensie zoals bij "alternatieve gerechtelijke maatregelen".

De ontwikkeling van alternatieve jurisprudentie op basis van schadeloosstelling voor het slachtoffer vraagt om een strikte ondersteuning van de daders om recidive te voorkomen, bewustmaking bij de daders zelf en bemiddeling tussen dader en slachtoffer. Alternatieve rechtspraak maakt het mogelijk om het institutioneel/juridisch slachtofferschap bij de daders zoveel mogelijk te vermijden.

De wetgever heeft in 2018 alternatieve vormen van geschillenbeslechting aangemoedigd door een definitie van strafbemiddeling voor te stellen en de criteria te specificeren die de strafbemiddeling onderscheiden van buitengerechtelijke bemiddeling:

- Bemiddeling is "gerechtelijk" wanneer de bemiddelaar erkend is door de Federale Bemiddelingscommissie en door de rechter wordt benoemd, op verzoek van de partijen, of op initiatief van de rechter maar met instemming van de partijen.
- Bemiddeling is "buitengerechtelijk" wanneer de partijen, overeenkomen om, zonder verwijzing naar de rechter, een bemiddelingspoging te doen volgens de wettelijke vereisten: door het ondertekenen van een bemiddelingsprotocol en door gebruik te maken van een erkende bemiddelaar.

De OGAM-diensten (Omkadering Gerechtelijke Alternatieve Maatregelen) zijn verantwoordelijk voor het opzetten en organiseren van autonome werkstraffen (AWS) en gemeenschapsdienst (GD) op lokaal niveau, terwijl ook het openbaar nut van de diensten wordt gewaarborgd.

De autonome werkstraffen (van 20 tot 300 uur) worden alleen aan volwassenen aangeboden voor strafbare feiten die niet meer dan vijf jaar gevangenisstraf bedragen. Ze wordt gratis uitgevoerd in openbare diensten en/of sociale, culturele of wetenschappelijke verenigingen.

In België verkeert het gevangeniswezen reeds lange tijd in een bijna permanente staat van crisis. Er bestaat ook de consensus dat de Belgische gevangenen niet langer geschikt zijn om hun centrale taak uit te voeren: de individuele en veilige voorbereiding van mensen op een succesvolle terugkeer naar de maatschappij.

Daarom moet een integrale en vooral geïntegreerde aanpak worden bevorderd door de ontwikkeling van "transversale" maatregelen in het kader van een alternatieve justitie.

Een relevante empirische vraag rijst dan: wat is het echte kader voor alternatieve gerechtelijke maatregelen (AWS/GD) in België?

Bij de uitwerking van een transversale strategie voor de revalidatie van 18-25 jaar oude auteurs zijn twee belangrijke aandachtspunten vastgesteld:

1/ De OGAM-diensten lijken gedoemd te mislukken (niet-bestaande wettelijke basis, onduidelijke definitie van linken met de andere schakels in de keten zoals justitiehuizen, gebrek aan middelen en personeel, schaarste aan servicelocaties, toename van het aantal mensen met een multi-diagnoseprofiel, enz.).

Op dit punt heeft BeFUS herhaaldelijk contact opgenomen met de minister van Justitie met het verzoek de OGAM-diensten te herdefiniëren door het toekennen van exploitatiekosten, door toekomstige overeenkomsten te heronderhandelen, door het verduidelijken van de evaluatiemethode van OGAM-diensten, en door de voordelen van oudere wetgeving (sociaal onderzoek, begeleiding, beëindiging van de wettelijke verplichting om een aangetekende brief te sturen, enz) en nieuwe wetgeving (automatische toepassing van een subsidiaire straf bij vrijwillige niet-uitvoering van de arbeidsstraf, enz.) te combineren. Deze inschatting gebeurt dan met degenen die op het terrein werkzaam zijn...

2/ Soms moeten de geesten nog rijpen om het "reïntegratie"-aspect nog aan belang te laten winnen om beter aan te sluiten op het "repressieve" aspect van de detentiestraf en het strafeinde.

Analyse van veelbelovende praktijken

De Belgische steden en gemeenten ontwikkelen hun eigen lokaal beleid op het gebied van preventie, veiligheid en sociale cohesie. Als organisatie zonder winstoogmerk ten dienste van de lokale autoriteiten vergemakkelijkt BeFUS vzw de samenwerking, de ondersteuning en de inspiratie in de strijd tegen veiligheidsgerelateerde fenomenen en de toepassing van innoverende methodologieën.

Van het grote aantal veelbelovende praktijken die de afgelopen 25 jaar door BeFUS vzw zijn ontwikkeld, aangemoedigd of gepromoot, willen we er enkele presenteren die een belangrijke rol hebben gespeeld in de rehabilitatiestrategie van 18-25 jaar oude daders en die voldoen aan de volgende analytische criteria: een veelbelovende methodologie, een transversale aanpak, een behoefte aan aanpassingen van het wettelijk kader, specifieke financiering, een voortreffelijke evaluatie en/of communicatie.

De praktijken hebben betrekking op de reïntegratie na detentie, de ontwikkeling van herstelrecht en het betrekken van jongeren in globaal en systemisch werk.

Het BeFUS, een vector van de transversaliteit, is nooit opgehouden deze werkwijze te promoten. Als voorbeeld vinden we de volgende praktijken:

2007: lancering van het nationale netwerk FEDEPAS (Federatie van Autonome werkstraffen), een feitelijke organisatie die tot doel heeft de in Brussel, Vlaanderen en Wallonië gevestigde Nederlandstalige en Franstalige diensten voor alternatieve gerechtelijke maatregelen samen te brengen. Sinds maart 2012 maakt FedepAs deel uit van het BeFUS. Het is een plaats van intervisie waar onderwerpen die specifiek zijn voor de werkpraktijk worden besproken. Laten we de nadruk leggen op 2 projecten:

- OGAM methodologieboek
- Factsheet over de terugkerende problemen van de OGAM-coördinatoren

2009: de Belgische Prijs voor Criminaliteitspreventie wordt toegekend aan het project "U-TURN", De Overstap vzw, die een intensieve individuele reisbegeleiding biedt aan jonge Antwerpenaren van 18 tot 30 jaar. De meer specifieke problemen van jongeren (scholing, huisvesting, werkgelegenheid, enz.) worden aangepakt door middel van individuele begeleiding, maar ook door middel van groepstrainingen op basis van de Equip-methode. Zo leren jongeren sociale vaardigheden, hoe ze hun woede kunnen beheersen en hoe ze goede morele keuzes kunnen maken.

2010: het project "Jeunes Jugés Dérangeants" ("Ontwrichtend berechte jongeren") in Charleroi lost spanningen op door bemiddeling. De missie van de eenheid "JDD" is het beheren van klachten, het objectiveren van feiten, het luisteren naar jongeren en bewoners, het fungeren als een veilige plaats om spanningen te verminderen en het bouwen van concrete oplossingen in samenwerking met de lokale actoren. De cel is gebaseerd op een speciaal gecreëerde methodologie, "Méduc", die wijkbemiddelaars en straathoekwerkers samenbrengt.

2014: project "BruXitizen", heeft tot doel een ontmoetingsplaats te creëren voor jongeren van alle achtergronden (16 tot 25 jaar), uit verschillende wijken, en een kritische en geëngageerde visie op de problemen van jongeren aan te moedigen. Het centrale thema voor 2014 (3de editie) was: "Werkgelegenheid, buurt, politie: jeugd tussen controle en autonomie?". (Molenbeek).

25/02/2015: project voor de harmonisatie van de regelgeving van de OGAM-diensten. Brief van BeFUS aan de Federatie Wallonië-Brussel Algemeen Bestuur van de Rechtbanken.

2020: Transitiehuis"-project (in Mechelen, ondersteund door de FOD Justitie en G4S): actie die bestaat uit het vinden van een levensplan (in fasen) voor de gevangene vóór zijn vrijlating. Kleinschalige detentie in een tehuis voor 15 gevangenen die vanaf 12 maanden voor de voorwaardelijke invrijheidstelling in alle Belgische gevangenissen zijn ondergebracht en geselecteerd op hun "reïntegratiecapaciteit". In januari 2020 werd ook een tweede huis in Enghien gecreëerd.

Conclusie

BeFUS vzw biedt de mogelijkheid om gevoelige/nieuwe/(her)opkomende uitdagingen aan te gaan en verder te bouwen op de reeds verworven expertise in dit domein. Met het oog op de hierboven beschreven uitdagingen willen wij in 2020 aandringen op de noodzaak om acties te ondersteunen die gebaseerd zijn op de ontwikkeling van herstelrecht en dit, door de oprichting van partnerschappen, om samen te kunnen werken aan elk van de dimensies van herintegratie.

Gemeentelijke preventiediensten worden aangeduid als de spil van het partnerschapsbeheer van de rehabilitatie dankzij hun inclusieve en multifunctionele werking en hun lokale verankering. Bovendien moet de plaatselijke gekozen vertegenwoordiger een recht van toezicht op de gevangeniswereld kunnen uitoefenen en de verstandhoudingen binnen en buiten de gevangnissen vergemakkelijken. Deze samenwerking berust echter vaak op de activiteiten van verenigingen die een sleutelrol spelen bij de rehabilitatie en reïntegratie van ex-gedetineerden (resolutie van het EFUS-Executive Committee, 2011).

De belangrijkste uitdagingen voor de ontwikkeling van samenwerkingen met als doel de rehabilitatie van daders tussen 18 en 25 jaar zijn de volgende:

- De noodzaak om met het gerechtelijk apparaat op lokaal niveau samen te werken en de reïntegratie te vergemakkelijken met als doel het minimaliseren van het effect van de vrijheidsbeervende straf.

Op het niveau van de OGAM-diensten blijven verschillende aanbevelingen bestaan:

- Noodzaak van officiële erkenning van het statuut van de OGAM-diensten
- Overleg met OGAM-diensten bij de evaluatie van de uitvoering van de wet over de autonome werkstraf (aangekondigd maar nog niet uitgevoerd)
- Toegang tot informatie en oplossing voor de problematiek van het gedeelde beroepsgeheim
- Overleg met de OGAM-diensten over de mogelijkheden van opvangplaatsen (ontwikkeling van de serviceplaatsen, dekking van medische kosten...)
- De financiering van de ondersteuning van OGAM-diensten (met inbegrip van de exploitatiekosten) kan niet door de steden en gemeenten worden gedekt.

Dadertracering moet worden ontwikkeld door betere relaties tussen lokale diensten/politie en burgerdiensten. Tijdens de recente gezondheidscrisis zijn de actoren die verantwoordelijk zijn voor de rehabilitatie van de 18- tot 25-jarige daders namelijk op tal van moeilijkheden gestoten: de sluiting van de plaatsen waar alternatieve maatregelen worden uitgevoerd, de vertraging van de betrokken hulpdiensten en de gevolgen van de pandemie voor de wereld, de rechtspraak en de omstandigheden in de gevangnissen... Deze voorbeelden hebben eens te meer aangetoond dat het noodzakelijk is om solide partnerschappen te ontwikkelen die het mogelijk maken om echt te netwerken rond de jongere om hem of haar te rehabiliteren in alle sociale contexten waarvan hij of zij zichzelf heeft uitgesloten. Dit is onder meer gebaseerd op een mentaliteitsverandering (op het niveau van het overheidsbeleid, maar ook ten opzichte van de burgers) die een preventief beheer van recidive en inclusief werk voor jongeren aanmoedigt met het oog op een betere sociale cohesie en het doorbreken van een gedragssysteem uit het verleden.